

Andrzej Perliński

Powiatowy Urząd Pracy w Częstochowie

Bariery utrudniające znalezienie pracy osobom długotrwale bezrobotnym

Wprowadzenie

Ograniczenie zjawiska bezrobocia wśród osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy stanowi jeden z najważniejszych problemów polskiego rynku pracy. Globalna sytuacja w dziedzinie zatrudnienia jest w dalszym ciągu niekorzystna, a jawne bezrobocie i niepełne zatrudnienie wciąż pozostają na wysokim poziomie. Tylko w niewielu regionach naszego kraju tworzy się wystarczająco dużo miejsc pracy, żeby zapewnić zatrudnienie osobom młodym – do 25 roku życia, bez kwalifikacji, długotrwale bezrobotnym, niepełnosprawnym, po 50 roku życia lub wychowującym samotnie dziecko do 7 lat. Wzrosły, bowiem wymagania pracodawców w stosunku do przyszłych pracowników z jednej strony, natomiast z drugiej – zmalała liczba ofert pracy stalej.

W warunkach wysokiego bezrobocia pozyskanie jakiegokolwiek zatrudnienia przez osoby, chcące wkroczyć lub powrócić na rynek pracy wymaga szczególnie wielu starań. Ponadto osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy są mniej atrakcyjnymi kandydatami do pracy dla potencjalnych pracodawców, ponieważ bądź to nie mają żadnych doświadczeń zawodowych, bądź ich umiejętności są zdezaktualizowane lub w ogóle ich nie posiadają. Osoby te mają trudności w dostosowaniu się do potrzeb nowoczesnego rynku pracy i w większości posiadają słabą motywację do zmiany swojej sytuacji na lepsze.

Celem referatu jest przedstawienie czynników utrudniających uzyskanie zatrudnienia przez osoby długotrwale bezrobotne zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Częstochowie na podstawie badań i opracowań dokonanych przez doradców zawodowych Urzędu w osobach Anna Pakulska, Monika Ataniel, Beata Kędzia, Agnieszka Rorat i Monika Śliwakowska.

Przedmiot przeprowadzonych badań koncentrował się na poznaniu barier, utrudniających bądź uniemożliwiających osobom długotrwale bezrobotnym – znalezienie pracy.

Z powodu wysokiego wskaźnika bezrobocia wśród młodych ludzi badaniami objęto osoby w wieku od 18 do 34 lat.

Analiza prowadzonych w powyższym zakresie badań miała na celu umożliwienie zweryfikowania następujących hipotez:

1. Im dłużej osoby pozostają bez pracy, tym mniejsza jest ich aktywność w poszukiwaniu zatrudnienia.
2. Osoby długotrwale bezrobotne nie podejmują działań zmierzających do poprawy swojej sytuacji zawodowej.
3. Osoby długotrwale bezrobotne mają tendencję do upatrywania przyczyn pozostawania bez pracy w czynnikach niezależnych od nich.
4. Osoby mieszkające poza Częstochową mają utrudniony dostęp do oferty Urzędu Pracy.
5. Osoby długotrwale bezrobotne mają nierealistyczne oczekiwania wobec przyszłej pracy.
6. Niewielka liczba osób długotrwale bezrobotnych korzysta z pomocy doradcy zawodowego.

W badaniach posłużono się specjalnie skonstruowaną ankietą.

Dobór i charakterystyka grupy

Badania przeprowadzono na 137 osobach bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Częstochowie, spełniających kryteria doboru grupy do opracowania, czyli:

- wiek – od 18 do 34 lat;
- czas pozostawania bez pracy – powyżej 2 lat.

Na dzień wyodrębnienia próby do badań, październik 2004 r., liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w Częstochowie wynosiła 27 503 osoby. Z tej grupy 2 742 osoby spełniały kryteria doboru do badań. Tak, więc prawie 10% osób bezrobotnych zarejestrowanych w częstochowskim Urzędzie Pracy to osoby młode – do 34 roku życia pozostające bez pracy powyżej dwóch lat. Docelowo badaniami objęto 5% osób z diagnozowanej grupy, czyli 137 osób.

Analizując grupę osób spełniających kryteria badań obliczono, iż 65% stanowią kobiety, a 35% mężczyźni. Natomiast uwzględniając podział grupy ze względu na poziom wykształcenia otrzymano następujące wyniki: 30% grupy stanowią osoby legitymujące się wykształceniem podstawowym, 35% zasadniczym zawodowym, 7% średnim ogólnym, 22% średnim zawodowym i pomaturalnym, natomiast 5% wyższym. Na tej podstawie próbę 137 osób do badań dobrano tak, aby odpowiadała procentowym rozkładom, ze względu na płeć i poziom wykształcenia, całej grupie spełniającej kryteria opracowania. Analizując uzyskane dane można stwierdzić, iż młode kobiety są bardziej zagrożone długotrwałym bezrobociem niż mężczyźni. Sytuacja ta może być spowodowana funkcjonującymi w społeczeństwie rolami społecznymi kobiety – opiekunki ogniska domowego i mężczyzny – żywiciela rodziny. Takie stereotypowe spostrzeganie roli kobiety i mężczyzny sprawia, że mężczyźni pod wpływem oczekiwań i presji społecznej są bar-

dziej motywowani do poszukiwania i podjęcia pracy, ponieważ to ich obarcza się odpowiedzialnością za sytuację materialną rodzin.

Poza tym młode kobiety wypełniające jednocześnie rolę matki i pracownika stają się mniej atrakcyjne dla pracodawców.

Stereotypowe postrzeganie kobiet – przez pryzmat urlopu macierzyńskiego, urlopu wychowawczego, częstszych zwolnień lekarskich, mniejszej dyspozycyjności, sprawia, że mają one utrudniony powrót na rynek pracy po urodzeniu dziecka. Dodatkowo powrót do pracy utrudnia stres związany z koniecznością pozostawienia dziecka w domu, ponownej adaptacji do pracy i pogodzenia dwóch ról – matki i pracownika.

Z analizy przedstawionych danych można również wywnioskować, iż poziom wykształcenia ma istotny wpływ na okres pozostawania bez pracy. Interesujący wydaje się fakt, iż jedynie 7% wśród długotrwale bezrobotnych stanowią osoby legitymujące się wykształceniem średnim ogólnym, natomiast aż 22% stanowią osoby posiadające wykształcenie średnie zawodowe lub pomaturalne. Prawdopodobnie jest to jednak spowodowane tym, iż niewielka liczba osób kończy swoją edukację na poziomie liceum ogólnokształcącego – większość kontynuuje naukę na studiach lub w szkołach pomaturalnych.

Reasumując można stwierdzić, iż wykształcenie, szczególnie wyższe, pozostaje nadal dobrym sposobem na zwiększenie swoich szans na rynku pracy.

Tabela 1. Czas pozostawania bez pracy badanych kobiet i mężczyzn

Czas bez pracy	Płeć				Ogółem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	L	%	L	%	L	%
2–4 lat	43	31	29	21	72	52
4–6 lat	28	21	11	8	39	29
pow. 6 lat	18	13	8	6	26	19
Ogółem	89	65	48	35	137	100

Uwzględniając czas pozostawania bez pracy (Tab. 1) można stwierdzić, iż zarówno wśród badanych kobiet, jak i mężczyzn największy procent stanowią osoby pozostające bez pracy od 2 do 4 lat – ponad połowa grupy – 52%. Od 4 do 6 lat pozostaje bez pracy 29% badanych, natomiast powyżej 6 lat – 19%. Mimo iż liczba bezrobotnych zmniejsza się wraz z okresem pozostawania bez pracy – to jednak, aż 13% młodych kobiet i 6% młodych mężczyzn nie pracuje od ponad 6 lat.

Tabela 2. Liczba badanych w poszczególnych okresach pozostawania bez pracy z uwzględnieniem poziomu wykształcenia

Poziom wykształcenia	Okres pozostawania bez pracy						Ogółem	
	2–4 lat		4–6 lat		powyżej 6 lat			
	L	%	L	%	L	%	L	%
Podstawowy	16	12	10	7	15	11	41	30
Zasadniczy	27	20	14	10	7	5	48	35
Średni ogólny	6	4	1	1	3	2	10	7

	Okres pozostawania bez pracy						Ogółem	
	2–4 lat		4–6 lat		powyżej 6 lat			
Średni zawodowy/pomaturalny	16	12	13	9	1	1	30	22
Wyższy	7	5	1	1	—	—	8	6
Ogółem	72	53	39	28	26	19	137	100

Wśród osób bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 6 lat większość stanowią osoby posiadające podstawowe wykształcenie (Tab. 2). Przewaga w tej grupie osób jest o tyle istotna, iż w pozostałych grupach – pozostających bez pracy od 2 do 4 lat oraz od 4 do 6 lat – przeważają osoby z wykształceniem zasadniczym, dopiero na drugim miejscu plasują się osoby posiadające podstawowe wykształcenie. Generalnie wśród osób legitymujących się wykształceniem wyższym niż podstawowe, liczba osób bezrobotnych zmniejsza się wraz z czasem pozostawania bez pracy. Natomiast wśród osób posiadających podstawowe wykształcenie w okresie od 2 do 4 lat wynosi 12%, w okresie od 4 do 6 lat – 7%, a powyżej 6 lat – 11%. Opierając się na tych danych można stwierdzić, iż w największym stopniu chronicznym bezrobociem są zagrożone osoby bez kwalifikacji zawodowych – posiadające jedynie podstawowe wykształcenie.

Według „Informacji o sytuacji na rynku pracy miasta Częstochowy i powiatu częstochowskiego – październik 2005 r.” (opracowanie PUP Częstochowa) osoby mieszkające w gminach stanowią 31% ogółu osób bezrobotnych zarejestrowanych w tutejszym Urzędzie, natomiast zamieszkałe w Częstochowie – 69%. Struktura osób badanych, chociaż dobierana przypadkowo pod względem pochodzenia, odpowiada strukturze wszystkich osób zarejestrowanych i stanowi 68% – osoby mieszkające w Częstochowie, 32% – osoby zamieszkałe w powiecie częstochowskim. Pomimo że liczba bezrobotnych pochodzących z gmin jest mniejsza, niż liczba bezrobotnych pochodzących z miasta, to jednak stopa bezrobocia wyższa jest w powiecie. Na sierpień 2005 r. stopa bezrobocia w Częstochowie wynosiła 15,5%, natomiast w powiecie częstochowskim – 20,8% (badania GUS). Dane te potwierdzają, iż pochodzenie może być jedną z barier utrudniającą podjęcie pracy.

Szanse na podjęcie zatrudnienia osób pochodzących z gmin są mniejsze niż osób pochodzących z Częstochowy. Stan ten jest prawdopodobnie spowodowany nieopłacalnością pracy w rolnictwie (bezrobocie agrarne), mniejszą ilością zakładów pracy w powiatach i koniecznością ponoszenia większych kosztów finansowych podczas poszukiwania pracy przez osoby mieszkające poza miastem.

Zgromadzony materiał empiryczny wskazuje, iż osoby pochodzące z powiatu częstochowskiego nie są gorzej wykształcone, niż osoby pochodzące z Częstochowy. Mimo to mają większe trudności z podjęciem pracy, co w dużym stopniu jest spowodowane właśnie miejscem zamieszkania.

Jak wygląda struktura badanej grupy po uwzględnieniu wieku? Otóż najmniej liczną grupę stanowią bezrobotni w wieku 18–24 lat. Osoby w wieku od 30 do 34 lat stanowią 32% badanej grupy. Najliczniej jest natomiast reprezentowana grupa osób w wieku 25 do 30 lat – 47%. Najmniejszy procentowy udział 18–24-latków może być spowodowany

tym, iż część osób z tej grupy kontynuuje naukę, część osób, które zarejestrowały się po ukończonej szkole są zarejestrowane krócej niż 2 lata, a część osób w ogóle się nie rejestruje, bo nie podjęła jeszcze decyzji, czym będzie się w życiu zajmować.

Przeprowadzone badania wskazują, iż najtrudniej jest podjąć pracę osobom w wieku 25–30 lat. Stan ten może być spowodowany tym, iż część osób z tej grupy pracuje „na czarno” nie myśląc jeszcze o emeryturze i o założeniu rodziny. Osoby te są przekonane, że nic nie ryzykują i nic nie tracą podejmując nielegalną pracę. Natomiast osoby, które ukończyły 30 lat częściej myślą o przyszłości, chcą zapewnić stabilizację sobie i swoim rodzinom.

Reasumując dane dotyczące badanej grupy należy jeszcze raz podkreślić, iż aż 10% wszystkich osób zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Częstochowie, stanowią osoby młode do 34 roku życia zarejestrowane powyżej 2 lat. W większym stopniu długotrwałym bezrobociem są zagrożone kobiety, niż mężczyźni z badanej grupy oraz osoby posiadające niskie wykształcenie (podstawowe i zasadnicze zawodowe). Natomiast posiadanie wyższego wykształcenia w dużym stopniu zwiększa szanse na rynku pracy. Generalnie liczba bezrobotnych zmniejsza się wraz z czasem pozostawania bez pracy – wyjątek stanowią tu osoby legitymujące się wykształceniem podstawowym, które w największym stopniu są zagrożone chronicznym bezrobociem. Osoby mieszkające w powiecie częstochowskim mają mniejsze szanse na podjęcie pracy, niż osoby mieszkające w Częstochowie, co nie jest spowodowane niższym poziomem wykształcenia tych osób, a właśnie miejscem zamieszkania. Pod względem wieku najliczniejszą grupę badanych stanowią osoby w wieku 25–30 lat.

Prezentacja wyników badań

Poniżej pokazano wpływ okresu pozostawania bez pracy na jakość poszukiwania pracy przez badaną grupę osób. Można sądzić, iż w miarę zwiększającego się okresu bycia bezrobotnym spada motywacja i zaangażowanie w zmianę sytuacji zawodowej. Osoby długotrwale bezrobotne, a właściwie wykluczone społecznie, wypracowują sobie systemy wartości odmienne od ludzi pracujących i dostosowują swoje działania w najbliższym otoczeniu do otrzymania pomocy państwa w postaci zasiłków, deputatów, posiłków.

Tabela 3. Okres pozostawania bez pracy, a metody poszukiwania pracy wykorzystywane przez osoby bezrobotne w ciągu ostatnich lat. Dane przedstawione w procentach.

Lp.	Metody poszukiwania pracy	Okres pozostawania bez pracy w latach (cały)			Ogółem
		2–4	4–6	powyżej 6	
		N = 72	N = 39	N = 26	N = 137
1	Przeglądanie ogłoszeń zamieszczonych w prasie.	82	72	73	77
2	Zamieszczanie własnej oferty w lokalnej prasie.	12	8	—	9
3	Samodzielne składanie aplikacji (CV i listu motywacyjnego) u pracodawców.	28	28	15	26

Lp.	Metody poszukiwania pracy	Okres pozostawania bez pracy w latach (cały)			Ogółem
		2–4	4–6	powyżej 6	
		N = 72	N = 39	N = 26	N = 137
4	Poprzez rodzinę, znajomych, krewnych.	64	38	54	55
5	Korzystanie z Internetu.	10	3	—	6
6	Korzystanie z usług pośrednika pracy w tut. Urzędzie.	68	62	77	69
7	Korzystanie z usług prywatnych agencji pośrednictwa pracy.	19	13	15	17
8	Udział w stażach i praktykach.	3	—	—	1
9	Podejmowanie pracy w ramach wolontariatu.	—	—	—	—
10	Inne.	10	13	8	10

Prawie wszystkie metody szukania zatrudnienia znajdują największe uznanie wśród respondentów z pierwszej grupy (okres pozostawania bez pracy 2–4 lata). Wyjątek stanowi korzystanie z usług pośrednika w tutejszym Urzędzie. W tej kategorii największe zainteresowanie wykazały osoby z trzeciej grupy (zarejestrowani w Urzędzie Pracy powyżej 6 lat) – 77%.

Badani bezrobotni najwięcej czasu i uwagi, spośród wszystkich dostępnych kategorii, poświęcili na przeglądanie ogłoszeń prasowych – 77%.

Ta metoda poszukiwania pracy wymaga najmniej zaangażowania czasu i środków, jest najbardziej dostępna. Istnieje jednak trudność w jej weryfikacji i może dawać relatywnie najmniejsze efekty, bowiem przeglądanie ogłoszeń nie musi wywoływać korzystania z nich. Poza tym ciągle posługiwanie się tą metodą w konsekwencji powoduje spadek motywacji do dalszego działania, szczególnie w sytuacji, gdy poszukujący pracy po raz kolejny trafia na nieuczciwą ofertę zatrudnienia lub kiedy wymagania stawiane przez pracodawców znacznie przewyższają kompetencje potrzebne do wykonywania danej pracy. Często też osoby z niskim wykształceniem przekonują się, że nie spełniają większości warunków zatrudnienia i porzucają wszelkie wysiłki na rzecz zmiany swojej sytuacji zawodowej.

Zainteresowanie usługami pośrednika pracy w Urzędzie Pracy kształtuje się na poziomie 69%, z czego największe – 77% występuje w grupie osób najdłużej pozostających bez pracy. Znamienne jest to, że osoby z tej grupy mają najmniejsze szanse na podjęcie pracy. W tej populacji przeważają także klienci MOPS, utrzymujący tzw. sztuczną aktywność w urzędzie pracy po to, by otrzymać pomoc finansową z ośrodka pomocy społecznej.

Należy zwrócić uwagę na wykorzystanie znajomych i rodziny w procesie poszukiwania zatrudnienia (55%). Najczęściej korzystali z tej metody respondenci najkrócej zarejestrowani jako bezrobotni. Najmniej zaś osoby z przedziału 4–6 lat bez pracy – 38%. Przyjmuje się, iż jest to jedna z bardziej efektywnych form szukania zatrudnienia. Od

swych bliskich poszukujący pracy oczekują przede wszystkim informacji o wolnych miejscach pracy, polecenia u pracodawcy lub wskazówek dotyczących określonych stanowisk pracy.

Średnio 26% badanych decyduje się na samodzielne składanie aplikacji bezpośrednio u pracodawcy. Obserwujemy wyraźne osłabienie zainteresowania tą techniką uzyskania zatrudnienia wśród osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy powyżej 6 lat – do 15%. Osoby długotrwale bezrobotne mogą tracić umiejętność sprawnego komunikowania się i raczej unikają bezpośrednich kontaktów, szczególnie z nieznanymi ludźmi. Może tu także mieć znaczenie wzrost bierności, obniżone poczucie własnej wartości, brak motywacji. Istotne jest przyzwolenie społeczne na istnienie szarej strefy i szukanie tam mniej oficjalnych sytuacji do zatrudnienia.

Klientami prywatnych agencji pracy jest 17% członków badanej grupy. Użycie pracy i innych mediów w procesie szukania zatrudnienia jest odwrotny do wyżej opisanego, jeśli weźmiemy pod uwagę zamieszczanie własnych ofert przez bezrobotnych. Z metody tej korzysta zaledwie 9% wszystkich respondentów. Najczęściej w pierwszej grupie badanych – 12%, poprzez 8% wśród zarejestrowanych od 4 do 6 lat. W ostatniej populacji odnotowano zerowe zainteresowanie tym sposobem. Metoda ta ma niską frekwencję ze względu na niewielkie rezultaty oraz niepożądane konsekwencje ogłaszania się, np. niechciane telefony, fałszywe zainteresowanie kandydatem.

Natomiast Internet w poszukiwaniu pracy jest stosowany średnio przez 6% badanych osób. Zauważamy spadek zainteresowania tą formą aktywności wraz z powiększającym się okresem bezrobocia. Podobnie jak poprzednio, tutaj także nie było żadnego popytu na ten sposób szukania pracy w populacji osób najdłużej bezrobotnych. Tak słaby wynik tej metody szukania pracy może dowodzić wciąż utrudnionemu dostępowi bezrobotnych do stanowisk komputerowych z Internetem. Z niniejszych badań wynika również stały wzrost zapotrzebowania na naukę obsługi komputera. Można, zatem przypuszczać, że zapotrzebowanie na informacje internetowe będzie stale rosło.

Ze stażu zawodowego lub praktyk skorzystało tylko 3% respondentów – wszyscy pozostawali bez pracy od 2 do 4 lat.

W badanej populacji nikt nie podejmował wolontariatu. Z innych metod poszukiwania pracy, nieumieszczonych w kwestionariuszu, skorzystało 10% wszystkich ankietowanych.

Z przeprowadzonego badania wynika, że bardziej aktywną grupę na rynku pracy stanowią mężczyźni niż kobiety. Mężczyźni częściej używają jednocześnie różnych metod w poszukiwaniu pracy. Preferują raczej bezpośrednie kontakty z potencjalnym pracodawcą – 31%, wizyty w prywatnych agencjach pośrednictwa pracy – 23%, składanie własnych ofert pracy w prasie lokalnej – 13%. Częściej również skłaniają się ku czerpaniu wiedzy o rynku pracy z nowoczesnych nośników informacji – Internetu – 10%.

Natomiast populacja kobiet wykazuje większe o 5% korzystanie z pomocy pośrednika pracy w Urzędzie Pracy. Natomiast na równi obie płcie korzystają z pomocy rodziny i znajomych w znalezieniu zatrudnienia – na poziomie 55%.

Pojawia się zatem pytanie: Jakimi sposobami podniesienia kwalifikacji zawodowych byli zainteresowani najbardziej nasi badani?

Stosunkowo dużą popularnością we wszystkich badanych grupach cieszą się:

- zdobywanie kwalifikacji na kursach zawodowych (najwięcej w grupie bezrobotnych w przedziale 4–6 lat – 23%),
- nauka obsługi komputera – średnio 13%.

W przedziale od 2 do 4 lat pozostawania bez pracy znacznym zainteresowaniem cieszyło się zdobywanie umiejętności posługiwania się różnymi językami – 11%. Im dłużej jednak badani pozostawali bez pracy, tym mniejsze wykazywali zaangażowanie w naukę języków obcych – spadek do 4%.

Analogiczną sytuację możemy dostrzec w rozkładzie odpowiedzi w kategorii zainteresowania podejmowaniem dalszej nauki w szkole.

Średnio 3% ankietowanych osób przedsięwzięło inne formy aktywizacji zawodowej niż te przedstawione w kwestionariuszu.

Ponad 60% badanej populacji nie podjęło żadnych działań zmierzających do podniesienia swoich kwalifikacji zawodowych, a tym samym zmiany sytuacji społecznej i ekonomicznej. Obserwujemy tutaj ścisły związek między długością okresu pozostawania bez pracy a zanikiem motywacji do rozpoczynania jakichkolwiek prób budowania dalszej drogi zawodowej uczestników ankiety. Osoby bezrobotne powyżej 6 lat kształtują swoją aktywność w dostosowywaniu się do wymagań rynku pracy na poziomie 27%.

Największe zainteresowanie w grupie mężczyzn budzi zdobywanie nowej wiedzy w szkole (10%) i placówkach szkoleniowych (15%). Rzadziej korzystają z możliwości zdobycia umiejętności obsługi komputera (8%) oraz nauki języków obcych (6%). Natomiast ponad 65% respondentów – mężczyzn nie podjęło żadnych działań w kierunku dostosowania się do wymagań rynku pracy.

Większe zaangażowanie w zdobywanie nowej wiedzy zawodowej wykazują kobiety niż mężczyźni, pomimo iż mają znacznie mniejszą ofertę zwiększania wykształcenia w Częstochowie i okolicach. Szczególnie dotyczy to szkół średnich dla dorosłych powyżej 20 roku życia. Poza tym kobiety w badanym przedziale wiekowym (18–34 lat) często zajmują się domem i rodziną, co może mieć również wpływ na stopień wykorzystania dalszej nauki w szkole jako metody podniesienia kwalifikacji zawodowych. Kobiety również w większym zakresie, niż mężczyźni podejmują doksztalcenie na kursach zawodowych, uczą się języków obcych i zdobywają umiejętność posługiwania się komputerem.

Dalszą naukę chętnie kontynuowały osoby z wykształceniem średnim ogólnym (20%) i średnim zawodowym (13%). Wśród respondentów z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym ten sposób podnoszenia kwalifikacji spotkał uznanie zaledwie 5–6% badanej populacji.

Nieznaczna zmianę w stosunku do nauki w szkole obserwujemy w kategorii „kursy doskonalenia zawodowego”. Dalej największe zainteresowanie tą formą aktywizacji wykazują respondenci z wykształceniem średnim ogólnym (30%). Jednak wartości w poszczególnych grupach wykształcenia są większe – zasadnicze zawodowe 21%, podstawowe 10%. Można, zatem sądzić, że:

- bezrobotni nastawieni są na podnoszenie kwalifikacji w krótkim czasie, przekonani o dużej trudności i monotonii kształcenia szkolnego,
- w obrębie działania tutejszego urzędu pracy brakuje szkół, które mogłyby oferować dorosłym możliwość zdobywania wykształcenia średniego, bądź zasadniczego w zawodach popularnych na lokalnym rynku pracy,

- istnieją ograniczone możliwości kształcenia szkolnego dla dorosłych, bezrobotnych kobiet,
- osoby z niskim wykształceniem mają najwięcej możliwości zdobywania nowej wiedzy w szkole do 20 roku życia.

Wśród respondentów legitymujących się wykształceniem wyższym nie odnotowano zapotrzebowania na opisane wyżej możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Największe zainteresowanie nauką języków obcych wykazują osoby z wykształceniem średnim zawodowym – 50% ankietowanych z tej grupy. Natomiast o połowę mniejszy popyt na tę formę przejawiają absolwenci szkół wyższych – 25%. Bezrobotni z wykształceniem na poziomie zasadniczym i średnim zawodowym deklarują chęć nauki języków obcych poniżej progu 10%. Osoby bez wykształcenia nie uznają zasadności nauczania się posługiwania językami obcymi. W związku z tym nasuwają się następujące wnioski:

- wiele osób z wykształceniem średnim i wyższym decyduje się na pracę za granicą, dlatego w tych grupach obserwujemy najsilniejsze sygnalizowanie potrzeby nauki języków obcych,
- coraz częściej pracodawcy w kraju wymagają znajomości języków obcych nawet na szeregowych stanowiskach – dlatego zapotrzebowanie na ten rodzaj wiedzy i umiejętności stale rośnie.

Zdobyciem umiejętności obsługi komputera było zainteresowanych ogółem 12% respondentów. Najliczniejszą grupę stanowili ankietowani z wykształceniem średnim ogólnym – 40% oraz wyższym – 25%. Najmniej chętne do nauki obsługi komputera – po 7%, były osoby mające najniższe wykształcenie, a także absolwenci szkół średnich zawodowych, którzy zdobyli tę umiejętność podczas nauki szkolnej.

Zaobserwowano bardzo dużą liczbę długotrwale bezrobotnych, którzy dotąd nie wykazali chęci podnoszenia kwalifikacji zawodowych i dopasowania się do wymogów lokalnego rynku pracy – 64% wszystkich badanych. Największy udział w tej grupie mają osoby z wykształceniem podstawowym – 80% i zasadniczym zawodowym – 67%. Potwierdza się zatem opinia, że poziom wykształcenia ma wpływ na motywację do dalszego podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych. Wśród najbardziej wykształconych zapotrzebowanie na zdobywanie nowej wiedzy kształtuje się na poziomie 50%. Jednak największą aktywnością wykazały się osoby z wykształceniem średnim ogólnym. Tylko 30% z nich nie zadeklarowało podjęcia jakiegokolwiek działania zmierzającego do poprawy sytuacji zawodowej. Natomiast 3% respondentów podnosiło kwalifikacje w inny sposób niż opisane w kategoriach ujętych w ankiecie.

Zgromadzone dane wskazują, iż najwięcej badanych bezrobotnych korzystało z pomocy pośrednika pracy – 55%. Należy jednak podkreślić, iż mimo to aż 45% ogółu młodych, długotrwale bezrobotnych osób nigdy nie było u pośrednika celem zapoznania się z ofertami zatrudnienia będącymi w dyspozycji tutejszego Urzędu.

W świetle tych wyników można przypuszczać, iż badane osoby nie poszukują aktywnie pracy i nie są zainteresowane jej podjęciem albo uważają, iż korzystanie z pomocy pośrednika jest bezcelowe. Oprócz obowiązku udzielania informacji o wolnych miejscach pracy pośrednik jest również odpowiedzialny za rekrutację bezrobotnych na szkolenia zawodowe, kierowanie na prace interwencyjne, roboty publiczne lub staże zawo-

dowe. Nie dziwi, więc fakt, iż niewielka liczba badanych korzystała z ww. form: 14% badanych uczestniczyło w szkoleniach, 4% w pracach interwencyjnych lub robotach publicznych i nikt z badanych nie brał udziału w stażu zawodowym. Również nikt z badanych nie otrzymał pożyczki na uruchomienie działalności gospodarczej.

Z pomocy doradcy zawodowego korzystało jedynie 5% ogółu badanych, w tym żadna z osób legitymujących się wykształceniem średnim ogólnym i wyższym, 2% osób posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe, 3% – średnie zawodowe i 12% osób z wykształceniem podstawowym. Uzyskane wyniki mogą świadczyć o niskiej świadomości funkcjonowania poradnictwa zawodowego w urzędach pracy, niewiedzy, czym doradca zawodu się zajmuje albo braku wiary w skuteczność pomocy doradcy.

Również niewielka grupa badanych uczestniczyła w warsztatach Klubu Pracy – jedynie 6%. W grupie tej występuje duże zróżnicowanie badanych ze względu na poziom wykształcenia. Spośród osób posiadających wyższe wykształcenie w warsztatach Klubu Pracy uczestniczyło 24% badanych, nikt natomiast z grupy osób posiadających podstawowe wykształcenie, jedynie 3% osób legitymujących się wykształceniem średnim zawodowym, 8% – zasadniczym zawodowym i 10% średnim ogólnym. Dane te mogą świadczyć o większej świadomości potrzeby doskonalenia swoich umiejętności interpersonalnych, poruszania się po rynku pracy, sporządzania dokumentów aplikacyjnych, wśród osób posiadających wyższe wykształcenie.

Uwzględniając poziom wykształcenia badanych można również dostrzec duże różnice wśród osób uczestniczących w szkoleniach zawodowych. Wśród osób legitymujących się wykształceniem średnim zawodowym 27% uczestniczyło w szkoleniach zawodowych, natomiast spośród osób posiadających wykształcenie podstawowe jedynie 7%, a zasadnicze zawodowe 10%. W szkoleniach uczestniczyła również niewielka liczba osób z wyższym wykształceniem – 12%. Różnice te mogą wynikać z oferty szkoleniowej prowadzonych za pośrednictwem tutejszego urzędu kursów zawodowych. Rzadko w urzędzie są organizowane specjalistyczne kursy dla osób posiadających wyższe wykształcenie. Oferta szkoleń jest również skromniejsza dla osób bez żadnych kwalifikacji zawodowych, niż dla osób posiadających już pewne umiejętności i chcących się dalej doskonalić. Poza tym można przypuszczać, iż osoby, które nie są chętne do kontynuowania nauki nie będą również zainteresowane dokończaniem się na kursach.

Ważnym podkreślenia jest fakt, iż aż 36% wszystkich badanych przyznaje, iż przez cały okres pozostawania w rejestrze urzędu pracy nie korzystało z żadnej z dostępnych form pomocy. Najliczniejszą grupę stanowią tu osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym – 48%, a najmniej liczną osoby posiadające wyższe wykształcenie – 24%.

Podsumowując można stwierdzić, iż młode, długotrwale bezrobotne osoby w niewielkim stopniu są zainteresowane korzystaniem z form pomocy oferowanych im przez Urząd Pracy. Ze zgromadzonego materiału badawczego wynika, iż według największej liczby bezrobotnych (63%) brak ofert pracy jest podstawową przyczyną uniemożliwiającą podjęcie pracy. Uwzględniając podział ze względu na okresy pozostawania bez pracy, odpowiedź „brak ofert pracy” najczęściej wybierały osoby zarejestrowane w urzędzie od 2 do 4 lat – 67%, rzadziej natomiast osoby zarejestrowane od 4 do 6 lat – 59% oraz powyżej 6 lat – 58%. Uzyskane wyniki mogą oznaczać, że im dłużej osoba pozostaje bez

pracy, tym mniejszą winą za ten stan obarcza sytuację gospodarczą kraju i związany z tym wysoki wskaźnik bezrobocia.

Kolejną najczęściej wybieraną odpowiedzią na pytanie o bariery utrudniające podjęcie pracy jest brak doświadczenia zawodowego, odpowiedź taką wybrało – 55% ogółu badanych. Najczęściej odpowiedź ta była wybierana przez osoby zarejestrowane od 4 do 6 lat – 61%. Można więc stwierdzić, iż większość osób pozostających bez pracy od 4 do 6 lat przyczyn bezrobocia upatruje w tym, iż są mało atrakcyjni dla pracodawcy z powodu braku doświadczenia zawodowego lub faktu, iż posiadane przez nich doświadczenie jest już nieaktualne.

Na trzecim i czwartym miejscu, pod względem ilości wybieranych odpowiedzi, plasuje się brak specyficznych umiejętności, na przykład prawa jazdy, umiejętności obsługi komputera lub znajomość języków obcych (42%) oraz brak środków na dojazd (41%).

Ponad $\frac{1}{3}$ badanych – 33% jako przyczynę pozostawania bez pracy podaje dyskryminację ze względu na płeć, wiek czy posiadanie dzieci.

Najrzadziej wybieranymi odpowiedziami na pytanie o przyczyny pozostawania bez pracy są ograniczenia zdrowotne (2%) oraz brak czasu (6%). Sporadycznie bezrobotni upatrują winę za swoją sytuację zawodową w braku umiejętności poszukiwania pracy – jedynie 13% badanych wybrało taki wariant. Interesujące są też wyniki przedstawiające, że im dłużej osoba pozostaje bez pracy, tym mniejszą winą obarcza za to brak umiejętności poruszania się po rynku pracy. Wśród osób zarejestrowanych od 2 do 4 lat taką odpowiedź wybrało 17% badanych, spośród zarejestrowanych od 4 do 6 lat 13% a spośród zarejestrowanych powyżej 6 lat jedynie 4%.

Podsumowując można stwierdzić, iż fakt pozostawania bez pracy długotrwale bezrobotni najczęściej tłumaczą brakiem ofert pracy, czyli sytuacją ekonomiczną kraju. Można z tego wynioskować, iż generalnie nie obarczają winą siebie, ale polityków i pracodawców.

Duża część bezrobotnych przyznaje się do braku doświadczenia zawodowego oraz braku dodatkowych kwalifikacji. Może być jednak tak, iż uważają, że doświadczenia nie mogą zdobyć, bo nikt ich nie chce zatrudnić, a kwalifikacji nie podnoszą, bo nie mają na to pieniędzy. Ten tok rozumowania częściowo potwierdza częsty wybór przez badanych kategorii braku środków na dojazd, jako przyczyny pozostawania bez pracy. Brak umiejętności poszukiwania pracy, czyli coś, na co wpływ mają w dużej mierze sami bezrobotni, wybrało jedynie 13% badanych. To z kolei może świadczyć o tym, iż badani bezrobotni nie dostrzegają winy w pozostawaniu bez pracy w sobie samych – we własnych brakach w umiejętnościach poruszania się po rynku pracy.

Niewielka liczba badanych osób dostrzega jako przyczynę swojego bezrobocia – brak umiejętności poszukiwania pracy (13% – badanych). Te wyniki w dużym stopniu rzutują na niewielkie zainteresowanie badanych udziałem w warsztatach Klubu Pracy (6%) lub korzystaniem z pomocy doradcy zawodowego (5%).

Wśród osób z wykształceniem podstawowym największa grupa, aż 63% wskazuje brak ofert pracy jako przyczynę utrudniającą znalezienie zatrudnienia. W drugiej kolejności powyższe osoby podają brak doświadczenia zawodowego, natomiast najmniej osób z tej grupy wymienia ograniczenia zdrowotne jako przyczynę utrudniającą znalezienie zatrudnienia (2%).

Podobna sytuacja przedstawia się w grupie osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym, gdzie głównym czynnikiem utrudniającym znalezienie zatrudnienia jest także brak ofert pracy (67%). Aż 54% osób badanych wskazuje na brak doświadczenia zawodowego, a żaden z respondentów nie uważa, że ograniczenia zdrowotne są barierą uniemożliwiającą znalezienie pracy.

Osoby posiadające wykształcenie średnie ogólnokształcące za główną przyczynę uznają brak ofert pracy (70%), na drugiej pozycji podają brak doświadczenia zawodowego (50%) oraz dyskryminację ze względu na wiek, płeć i posiadanie dzieci (50%).

Analizując odpowiedzi osób reprezentujących wykształcenie średnie zawodowe stwierdzamy, iż najwięcej osób wskazuje na brak specyficznych umiejętności, np. prawo jazdy, obsługa komputera, znajomość języków obcych itp. jako główną przeszkodę w uzyskaniu zatrudnienia (63%).

Wśród osób z wykształceniem wyższym większość wskazuje na brak ofert pracy (75%) następnie brak specyficznych umiejętności i brak doświadczenia zawodowego.

Konkludując można stwierdzić, iż badani respondenci najczęściej podają brak ofert pracy jako główną barierę w znalezieniu zatrudnienia, natomiast w ich odczuciu ograniczenia zdrowotne nie mają wpływu na uzyskanie pracy.

Analiza materiału badawczego wskazuje, że zarówno osoby zamieszkujące miasto Częstochowa, jak i gminy najczęściej korzystają z usług pośrednictwa pracy.

Respondenci z miasta na drugim miejscu wskazują równocześnie na korzystanie z usług doradcy zawodowego (8%), jak i udział w warsztatach Klubu Pracy (8%), osoby zamieszkujące gminy w dalszej kolejności wybierają szkolenia zawodowe (14%) jako jedną z form oferowanych przez tutejszy urząd.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, iż najpopularniejszą formą pomocy, z której korzystają osoby bezrobotne jest pośrednictwo pracy. Sytuacja ta może być spowodowana tym, iż bezrobotni oczekują konkretnej oferty pracy, którą może im zaoferować pośrednik pracy, a nie udział w innych formach pomocy jedynie wspomagających proces poszukiwania pracy.

Można również zauważyć, iż żadna z osób badanych nie ubiegła się o dotację na uruchomienie własnej działalności gospodarczej, gdyż najprawdopodobniej osoby te nie wykazują się postawami przedsiębiorczymi.

Ponadto, osoby z wykształceniem podstawowym, zasadniczym zawodowym i średnim zawodowym preferują firmę państwową jako miejsce przyszłej pracy. Dla osób z wykształceniem średnim ogólnym i wyższym nie ma znaczenia czy miejscem pracy będzie firma państwowa, czy prywatna. Biorąc pod uwagę wyniki ogółem można wnioskować, iż własna działalność jest najrzadziej wskazywana przez respondentów jako forma zatrudnienia (12%) badanych. A spośród badanych, którzy wybrali ten wariant, osoby legitymujące się wykształceniem wyższym stanowią najwyższy procent (25%). Być może wynika to z faktu, iż osoby z wyższym wykształceniem posiadają wysoki poziom wiedzy o świecie oraz wiedzę o samym sobie, co sprawia, że częściej decydują się na pracę na własny rachunek.

Pośród wszystkich osób badanych, osoby zarejestrowane powyżej 6 lat deklarują najkrótszy czas dojazdu do pracy (58%), co wskazuje na nierealistyczne oczekiwania dotyczące warunków przyszłej pracy. Pozostali respondenci, czyli zarejestrowani w okresie

od 2 do 4 lat i od 4 do 6 lat najczęściej byliby w stanie podjąć pracę wymagającą dojazdu od 30 minut do 1 godziny.

Biorąc pod uwagę ogólną liczbę badanych osób można zauważyć, iż najrzadziej wybierają one wariant powyżej jednej godzin, jako czas dojazdu do pracy. W sytuacji wysokiego bezrobocia występującego na lokalnym rynku pracy, osoby długotrwale bezrobotne najchętniej podejmowałyby pracę w pobliżu miejsca zamieszkania.

Osoby zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy najkrócej, czyli od 2 do 4 lat w stosunku do pozostałych badanych mają wyższe wymagania dotyczące minimalnego wynagrodzenia za pracę. Natomiast, żadna z osób będących w rejestrze tutejszego urzędu powyżej 6 lat nie jest zainteresowana zatrudnieniem za najniższe wynagrodzenie.

Rozpatrując trudną sytuację na rynku pracy osób zarejestrowanych najdłużej, można byłoby sądzić, iż osoby te są skłonne podjąć pracę za minimalne wynagrodzenie.

Jednakże wyniki uzyskane z badań wskazują na fakt, że osoby te nie są zainteresowane pracą za minimalne wynagrodzenie.

Wnioski

1. Osoby długotrwale bezrobotne przejawiają niewielkie zainteresowanie aktywnymi, bezpośrednimi metodami poszukiwania pracy. Wraz z upływem czasu postawa ludzi pozbawionych zatrudnienia staje się bierna. Jeśli jednak decydują się szukać pracy, używają raczej metod, które przynoszą najmniejsze korzyści, są najmniej efektywne, tj. przeglądanie ogłoszeń prasowych. Ograniczają do minimum osobiste kontakty z pracodawcami prawdopodobnie z obawy przed odmową.
2. Mniejsza aktywność w poszukiwaniu pracy wśród bezrobotnej młodzieży – wykluczonej społecznie jest przyczyną stale pogłębiającego się bezrobocia w tej grupie. Należy zatem zwrócić uwagę na poprawę ich umiejętności sprawnego komunikowania się, wzrost poczucia wartości oraz naukę posługiwania się najnowszymi technikami wymiany informacji, np. Internetem.
3. Istotne jest objęcie młodzieży zagrożonej długotrwałym bezrobociem różnymi formami wsparcia – programy specjalne, pomoc doradcy zawodowego, negocjowanie z ośrodkami szkoleniowymi możliwości szkolenia osób z wykształceniem podstawowym, w większym niż do tej pory zakresie.
4. Wśród badanej populacji większą aktywność w poszukiwaniu pracy wykazywali mężczyźni, którzy mają znacznie większe możliwości podjęcia pracy niż kobiety.
5. Pomimo mniejszych szans na uzyskanie zatrudnienia przez kobiety, to one właśnie wykazały większą chęć i zdecydowanie do zdobywania nowych umiejętności zawodowych.
6. Niektóre źródła (Chudzik-Czupała, 2004) wskazują, iż wraz z powiększającym się okresem pozostawania bez pracy osoby częściej podejmują działania na rynku pracy. Z niniejszego opracowania wynika jednak, że cała populacja osób bezrobotnych powyżej 6 lat, wskazała na mniejszy zakres działań zmierzających do uzyskania zatrudnienia niż pozostali badani.

Zatem na podstawie naszego opracowania można przyjąć wniosek, że osoby długotrwale bezrobotne z grupy wiekowej 18–34 niechętnie podejmują próby zmiany swojej sytuacji zawodowej i społeczno-ekonomicznej.

7. Zauważono ścisły związek między zdobywaniem nowej wiedzy a poziomem wykształcenia. Najmniej zainteresowane podnoszeniem kwalifikacji zawodowych są te grupy, które legitymują się najniższym wykształceniem. Natomiast brak umiejętności zawodowych to najczęściej zgłaszana bariera w procesie poszukiwania pracy przez respondentów z wykształceniem średnim zawodowym. Obserwujemy, zatem większą świadomość zawodową tych ludzi.
8. Osoby długotrwale bezrobotne, jako główne bariery w znalezieniu preferowanego zatrudnienia, wskazują czynniki zewnętrzne: polityka gospodarcza państwa, zła wola pracodawców lub ich nieuczciwość. Natomiast przeważnie nie dostrzegają swojej winy w niepowodzeniach podczas poszukiwania pracy: nieznajomości zasad pisania CV, pomijania przygotowania do rozmowy kwalifikacyjnej, niezwracania uwagi na swój wygląd i zachowania w kontaktach zawodowych itp. Często także ta grupa przyznaje się do braku doświadczenia lub kwalifikacji zawodowych poszukiwanych przez pracodawców na lokalnym rynku pracy oraz małej mobilności w poszukiwaniu pracy.
9. Osoby bezrobotne, w tym długotrwale zarejestrowane w urzędzie pracy, mają możliwość skorzystania z różnych form pomocy oferowanych przez tę instytucję. Z dostępnej oferty pomocy badani najczęściej wybierają usługi pośrednika pracy, natomiast sporadycznie jest to pomoc doradcy zawodowego. Może być to spowodowane niewiedzą tych osób na temat roli doradcy zawodowego oraz brakiem wiary w skuteczność tej formy pomocy. Można przypuszczać, że osoby te nie kojarzą roli doradcy z praktycznymi korzyściami, jakie mogliby odnieść w wyniku kontaktu z nim.
10. Wbrew opiniom panującym na lokalnym rynku pracy, jednak osoby spoza miasta częściej korzystają z subsydiowanych form zatrudnienia oraz ze szkoleń zawodowych. Natomiast zainteresowanie ofertami pracy objawia się na podobnym poziomie, biorąc pod uwagę fakt, iż wśród badanych mniejszość stanowią osoby pochodzące z gmin. Nie potwierdza się, zatem hipoteza mówiąca o utrudnionym dostępie bezrobotnych mieszkańców powiatu ziemskiego do oferty urzędu pracy.
11. Respondenci reprezentują nierealistyczne oczekiwania wobec przyszłej pracy. Większość z nich wybiera jako miejsce swojej przyszłej pracy firmy państwowe, których niewiele funkcjonuje na obecnym rynku pracy. Natomiast te, które istnieją wykazują słabą kondycję finansową, co wiąże się z brakiem wakatów. Nierealistyczne oczekiwania osób długotrwale bezrobotnych przejawiają się także w deklaracjach dotyczących czasu dojazdu do pracy. Większość z ww. osób preferuje najkrótszy czas dojazdu do pracy, czyli do 30 minut i taka tendencja występuje w grupie osób najdłużej pozostających bez pracy. Ten fakt budzi zdziwienie, gdyż osoby chronicznie bezrobotne powinny wykazywać się większą elastycznością dotyczącą warunków podejmowania zatrudnienia.

Osoby długotrwale bezrobotne mają także zbyt wygórowane wymagania dotyczące wynagrodzenia za pracę. Rozpatrując trudną sytuację na rynku pracy osób zarejestrowanych najdłużej jako bezrobotne, można byłoby sądzić, iż są one skłonne podjąć pracę za

minimalne wynagrodzenie. Natomiast wyniki uzyskane z badań wskazują na fakt, że osoby te nie są zainteresowane pracą za najniższe wynagrodzenie.

Na podstawie całkowitych wniosków z niniejszego opracowania można sądzić, że do głównych barier w znalezieniu zatrudnienia wskazywanych przez badaną grupę należą:

- niska znajomość obsługi komputera i Internetu, a tym samym brak podstawowych informacji o firmach, ofertach pracy i lokalnym rynku pracy;
- niewielkie możliwości dalszego kształcenia;
- niska motywacja do zmian swojego życia zawodowego, podjęcia legalnego zatrudnienia spowodowana istnieniem szarej strefy, złym systemem zasiłków z pomocy społecznej oraz niską świadomością społeczną i ekonomiczną większości ankietowanych;
- nastawienie na prace subsydiowane, choć nie dają one trwałego zatrudnienia;
- niska popularność samozatrudnienia i przedsiębiorczości wśród osób długotrwale bezrobotnych;
- uciekanie od ponoszenia ryzyka i pełnej odpowiedzialności za swoje postępowanie na rynku pracy w poszukiwaniu winnych w otoczeniu o nie w sobie.

Bibliografia

Chudzicka-Czupała, A. (2004). *Bezrobocie. Różne oblicza wsparcia*. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.